

Píše Lukáš Holeček

(E*forum, 16. 09. 2022)

Křesťanský filozof, vysoký úředník na ministerstvu zahraničí a politický publicista **Rudolf I. Malý** (1889–1965) patří k osobnostem, jejichž historická role bývá dodnes předmětem protichůdných interpretací. Jde nejen o jeho knihu *Kříž nad Evropou* (1935), pozoruhodnou diagnózu duchovní a politické krize v Evropě, ale i o články v konzervativní revue *Tak*, kterou redigoval v letech 1937–1939. Dlouhodobě promýšlel (aniž by je adoroval) kladné stránky italského fašismu, v němž spatřoval protiváhu hitlerismu a bolševismu, reflektoval koncepci „kvalitativní demokracie“ rámovanou křesťanským řádem. Akcentování toho či onoho fragmentu vytrženého z kontextu může indikovat „kontroverznost“. Menší pozornost přitom zatím byla věnována kontinuitě jeho myšlení od roku 1910; faktem je také to, že Malého dlouhodobě protinacistické postoje vedly k jeho předčasnému penzionování (patrně okolo roku 1942).

Někdy v této době již Malý pracoval na knize o F. X. Šaldovi, jejíž vydání se však nezdařilo ani za protektorátu, ani po válce. Ke čtenářům se tato kniha dostává až dnes, a to zásluhou editorů Davida Nováka a Tomáše Bandžucha. S titulem **S F. X. Šaldou tehdy a nyní. Dopisy, dílo, evokace** ji v roce 2021 vydal spolek Třiatřicet. Text byl k vydání připravován již v roce 1948, v nakladatelství Bohuslava Ruppá, ale po únoru t. r. už z politických důvodů k jeho publikování nedošlo. Zachovalo se jen několik korektorských výtisků, z nichž jeden měl být v majetku rodiny, do něhož si Malý dle informací Filipa Hynka ještě v šedesátých letech zapsal několik rukopisných poznámek o textových změnách (viz *Kontexty* 9/28/, 2017, č. 3, s. 71). Editoři tento údaj neuvádějí, je však pravděpodobné, že pracovali právě s tímto exemplářem. Finance na vydání získali prostřednictvím crowdfundingové kampaně na Startovači a finanční podporu zajistilo také město Čáslav.

Zpřístupnění edice odsouzené komunistickými cenzory do stoupy je bezesporu chvályhodný počin a zaslouží si uznání. Je nepochybné, že editoři měli upřímný zájem o R. I. Malého a povědomí o jeho, třeba i rozporuplném, přesto však podstatném odkazu pro dějiny filozofického i politického myšlení. Vydavatele celá věc jistě stála nemalé úsilí a poměrně složitý způsob financování byl zřejmě východiskem z nouze. Při pohledu do obsahu a editorského zpracování se ovšem vkrádá řada pochybností.

Časový odstup od kdysi rozpracované (v podstatě hotové, avšak nepublikované) edice staví editora před řadu složitých voleb ovlivňujících vyznění a přínos celého výsledku. Do jaké míry například respektovat rozhodnutí původního editora a jakým způsobem se případné nedostatky pokusit napravit tak, aby si práce zachovala svou historickou

identitu? Přejímat poznámky R. I. Malého k Šaldovým dopisům v jejich stávající podobě, nebo se je pokusit revidovat či doplnit? Zařadit tyto poznámky přímo k dopisům (jako v původní edici), nebo až na závěr knihy? Do jaké míry se pokusit rekonstruovat Malého editorské postupy při práci s Šaldovou korespondencí? Doplnovat knihu o další texty, jež by rozšířily kontext původní edice – a pokud ano, měly by to být texty o Šaldovi, či spíše o Malém?

Výsledkem některých editorských rozhodnutí je, že se rukopis knihy R. I. Malého *S F. X. Šaldou tehdy i nyní* ve vydané publikaci poněkud vytrácí. Byl totiž obklopen některými zbytnými texty, jež z celku vytvářejí nepřehlednou směs, kde se rozdíl mezi autorsko-editorským podílem R. I. Malého a zásahy současných editorů zcela rozmývá. Kniha obsahuje: 1) Úvodní „čáslavský“ blok zahrnující Šaldovu vzpomínku na dětství v Čáslavi (z edice Bohumíra Lifky z roku 1947), stať Davida Nováka o čáslavských motivech v Šaldově díle, vzpomínku děkana Aloise Dostála (z edice Bohumíra Lifky z roku 1938) a nakonec fundovanou, byť o sekundární literaturu nepřilíš opřenou životopisnou studii o R. I. Malém z pera Tomáše Bandžucha; 2) původní Malého edici *S F. X. Šaldou tehdy i nyní*; 3) dodatky zahrnující přepis i faksimile cenzorského posudku knihy komunistické lektorky z roku 1949, blok s edicí Šaldových článků o R. I. Malém z let 1917–1937 (jedná se skutečně o všechny podstatné Šaldovy texty věnované dílu Malého), vzpomínku Malého dcery Bohdany (z edice Bohumíra Lifky z roku 1938), rodinnou vzpomínku Malých na Šaldu (z rodinné pozůstalosti) a nakonec poznámky k jednotlivým kapitolám včetně Malého edice. Kniha je ještě doplněna o obrazový materiál zahrnující vedle portrétů také reprint ukázek původní sazby knihy; zejména fotografie z první světové války by si přitom zasloužily mnohem kvalitnější grafickou úpravu. Je zřejmé, že životopisné texty ze starších edic včetně čáslavského bloku by bylo možné v knize oželeť, naopak zařazení edice Šaldových článků týkajících se díla R. I. Malého knihu vhodně doplňují.

Zaměřme se však na původní edici, resp. knihu R. I. Malého *S F. X. Šaldou tehdy i* [na obálce chybně: *a*] *nyní. Dopisy, dílo, evokace*. Malý ji pojal jako hold svému někdejšímu příteli a blízkému spolupracovníkovi, tedy až do jejich rozeprě v roce 1925. Kniha se vzhledem ke kontextu svého vzniku netýká jakýchkoli citlivých politicky exponovaných témat, nicméně se nezdá, že by Malý nějak úzkostlivě dbal na dodržování dobové politické korektnosti, což nakonec signalizuje fakt, že publikace nebyla přijatelná ani pro protektorátní, ani pro komunistický režim.

Hlavní pozornost je upřena na období ohraničená lety 1914–1924, která zároveň představují mezníky vzájemné korespondence mezi Šaldou a Malým. Součástí knihy je Malého výběr ze Šaldových dopisů (jak sám tajemně uvádí, do edice nezařadil několik důvěrnějších dopisů a pak listy, jež by mohly vystavit Šaldu i po smrti zášti). Malý o sobě v knize mluví jako o někdejším příznivci českého „pokrokového realismu“, s jehož představiteli navázal i prostřednictvím Filozofické jednoty čilé kontakty ještě jako student pražské filozofické fakulty, tedy mezi léty 1908 a 1913. Převážná část Šaldových dopisů se týká běžných redakčních urgencí (časopis *Česká kultura*, později *Kmen*, *Národní kultura*, *České slovo*, *Kritika*), posléze i praktických záležitostí

(nedostatek uhlí či lihu za války); součástí korespondence jsou i běžné zdravice z cest, které patří k tomu méně zajímavému (alespoň v tomto bodě lze s posudkem soudružky Tučkové z roku 1949 souhlasit). Nicméně lze tu najít i dopisy podstatnější, např. ten z 1. října 1914 psaný Šaldou dva měsíce po začátku války: „Válka demaskovala rutinu, kterou se zde žilo. Nikdo nemá své iniciativy, každý čeká na popud z vnějška: dáti se strkati – toť filozofie české lenosti a zbabělosti. Lidem přišlo vhod, že mohou zalézt do děr a nemyslet a nekultivovat se pod záminkou, že samaritanizují...“ (s. 83–84). Nebo důvěrnější dopis ze 4. ledna 1916: „Ale právě tato obnovená Filozofická jednota ukazuje, jak žene se všecko za demagogií a jak znehodnocena jest Myšlenka jako tvorba duchová. Zase pracuje se pro galerii; zase ‚populárně‘, tj. polovičatě, nedomyšleně; zase debaty laiků, argumenty z úvodníků denních listů; zase kult nekompetentnosti... Ti lidé, Rádl v čele jich, hledají nějakou filozofii života a myslí, že jejími nositeli jsou první tlachalové z ulice“ (s. 89). Tyto dopisy, které bohužel v edici tvoří menšinu, pomáhají dotvářet komplexnější představu o Šaldových názorech (mj. na Otakara Theera v dopise z 19. února 1923) z této doby a pozoruhodně doplňují jeho epistolární odkaz.

Za vybranou korespondenci zařadil Malý oddíl *Boje o Šaldu*, tj. několik svých – až na jednu výjimku – nepublikovaných statí, kde se podrobně vrací k okolnostem sporů s Emanuelem Rádlem z let 1916–1917, jež se týkaly také Šaldy (filozofické polemiky o vědeckou metodu, kritiku, vztah umění a vědy). Dále zde analyzuje vybrané aspekty Šaldových prací (*Umění a náboženství*, *Loutky i dělníci boží*), které prokládá odkazy na své články a konfrontuje je se Šaldovými postoji. V eseji *Viktor Dyk a F. X. Šalda* vykresluje vzájemný vztah obou disparátních osobností; v další stati podrobně pojednává o historii Skupiny kulturních pracovníků a tento text má ze všech uvedených příspěvků zřejmě největší historickou hodnotu. Malý v něm totiž poměrně detailně osvětluje okolnosti jedné z mála skupinových aktivit, jíž se bytostný individualista Šalda aktivně účastnil okolo roku 1924. Malý kolem časopisu *Národní kultura* shromáždil okruh spolupracovníků, který se zároveň výrazně podílel na formování kulturní rubriky v *Českém slovu*, listu Československé strany socialistické. Po zániku *Národní kultury* začali autoři Skupiny v roce 1924 vydávat časopis *Kritika* (redigovaný R. I. Malým s redakčním kruhem), mezi jehož kmenové přispěvatele patřil právě Šalda. Malý velmi podrobně popisuje všechny okolnosti vydávání *Kritiky* i útoky, které na Skupinu včetně Šaldy mířily kvůli úzké vazbě na politickou stranu národních socialistů. Jak píše Malý: „otázka, je-li ryzí a hodnotná kulturní práce ve stranách vůbec možná, vznášela se tehdy nad celou českou kulturní veřejností“ (s. 207). Šalda tento rozpor vyřešil po svém: *Kritiku* i Malého opustil a svůj postoj tehdy vysvětlil v článku *Krize v Kritice* (*Nová svoboda* 2, 1925, č. 14, 9. 4., s. 236). Podle Malého Šaldovi přestal vyhovovat formát měsíčníku a chtěl se spojit s dalším partnerem; ostatním autorům vytčený politický a duchovní směr *Kritiky* vyhovoval, a naopak nebyli spokojeni s množstvím Šaldových osobních polemik. Krátce po odchodu Šaldově a několika dalších (Josefa Bartoše, Františka Götze, Otakara Fischera) se Skupina rozpadla. (Rozchod Malého a Šaldy zachytila manželka I. R. Malá v románu *Bez počátku a konce*/3. díl, 1940, s. 176–178/).

V závěrečné stati *Tvůrčí vývoj u F. X. Šaldy* se Malý ohlíží za celým Šaldovým filozofickým vývojem. Podnětným způsobem v ní indikuje některé konstanty i proměnné, všímá si zejména Šaldova vztahu ke křesťanství a nakonec sumarizuje: „Podstatou Šaldova realismu nebylo ovšem křesťanství v celé své dogmatické a konkrétní úplnosti. Ale bylo jeho nejzávažnější inspirací“ (s. 253).

Malého „šaldovská kniha“ vybízí k úvaze, nakolik vypovídá skutečně o Šaldovi a nakolik spíše o R. I. Malém. V druhém z těchto ohledů se jako nejcennější jeví to, že prohlubuje poznání kořenů a motivů autorova filozofického díla, celoživotní promýšlení křesťanství jako „realistické filozofie“ a definování katolicismu jako báze politického řádu, „kvalitativní demokracie“. Vedle toho osvětluje některé méně známé okolnosti kulturně-politického dění v polovině dvacátých let, zejména debat o různém chápání pojmů, jako jsou demokracie, socialismus, realismus atp.

Šaldovy dopisy Malý opatřil skromným poznámkovým aparátem, v téměř osmi desítkách korespondenčních jednotek je jich celkem patnáct. Současní editoři je sice doplnili o další poznámky (rozlišené hvězdičkou v indexu), a to převážně o určení osobnosti nebo vysvětlení cizího slova, svou práci však nedovedli do všech důsledků (na rozdíl od dalších částí Malého edice, kterou již poznámkují podrobněji). Zejména se to týká článků, jež se v dopisech zmiňují, ty určeny nejsou. Když například Šalda píše Malému dne 22. dubna 1917: „Prosím Vás, odparírujte několika větami toho ubožáckého pisatele z ‚Národa‘“ (s. 95), ediční vysvětlivka chybí, nedoplnil ji Malý ani editoři nynějšího vydání. Okolnosti si tak nestandardně musí dohledat sám čtenář, přičemž na jiných místech knihy se na tuto polemiku již odkazuje: „ubožáckým pisatelem“ byl míněn Miroslav Rutte, který se v *Národě* (Úmyslné neporozumění. *Národ* 1, 1917, č. 3, 19. 4., s. 36–38) zapojil do sporu okolo článku R. I. Malého (Chvála diletantismu. *Kmen* 1, 1917–1918, č. 3, 1. 3. 1917, s. 3–4), polemizujícího s Rádlovou statí z *Lumíru* (Láska k vědě. *Lumír* 45, 1916–1917, č. 1, 24. 11. 1916, s. 19–28). Rovněž není uvedeno, že ukázka z Malého edice byla publikována v *Zápisníku o Šaldovi: k 125. výročí FXŠ 22. prosince 1992* (1992, s. 35–39), kde ji nepodepsaný editor Emanuel Macek doplnil o některé vysvětlující poznámky, a z poděkování Bohdaně Švarcové-Malé lze usuzovat, že se jednalo o onen autorský korektorský výtisk R. I. Malého, o kterém se v minulosti zmiňovali právě Emanuel Macek či Filip Hynek.

Struktura nově editované knihy tedy není příliš transparentní, jednotlivé části a oddíly na sebe vzájemně neodkazují, i když spolu bezprostředně souvisejí. Čtenáři tak notnou chvíli trvá, než se zorientuje, zejména v tom, kde začíná a končí kniha R. I. Malého, co jsou původní poznámky Malého a co editorů atd. Není také zřejmé, jakým způsobem editoři zohlednili či nezohlednili autorské rukopisné úpravy (pracovali-li s exemplářem z Malého pozůstalosti). Stručná ediční poznámka s jedinou informací týkající se jazykových úprav, že „změny, k nimž oproti původnímu vydání došlo, se týkají výhradně oprav překlepů a gramatických chyb“, je nedostatečná. Jaké úpravy tedy v Šaldově korespondenci prováděl Malý? Originály Šaldových dopisů se dochovaly v osobním fondu R. I. Malého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví

(fond zpracován v roce 2020), v jehož správě jsou od osmdesátých let. Informace o existenci originálů v edici z nějakého důvodu chybí, jejich prostudováním by nicméně bylo možné snadno zjistit, jaké dopisy se Malý rozhodl nezveřejnit, a rekonstruovat i jeho editorskou práci s nimi. (Pro úplnost dodejme, že dopisy R. I. Malého zaslané Šaldovi se patrně nezachovaly.)

Shrnutí: edice má svůj význam. Ten je však limitován některými nevhodně zvolenými editorskými postupy a jejich nereflektováním. Čtenář se tak nutně ocitá na pochybách, jakou historickou relevanci publikovaný pramen vlastně má, kdo a jak do něho zasahoval. Rudolf I. Malý by si zasloužil preciznější a odpovědnější přístup.

Rudolf I. Malý: *S F. X. Šaldou tehdy a nyní. Dopisy, dílo, evokace*. Eds. David Novák a Tomáš Bandžuch. Čáslav: Třiatřicet 2021, 331 s.

www.ipsl.cz